

«AZƏRBAYCAN» qəzetinin 1918-ci il 25 sentyabr (Çərşənbə günü) tarixli IV nömrəsinin ADA Universitetinin dəstəyi ilə transliterasiyası

Çərşənbə, 18 zilhiccə 1336.

Hələlik həftədə iki dəfə nəşr olunan siyasi, elmi və iqtisadi türk qəzetisidir.

Məhəlli-idarə:

Gəncə, "Azərbaycan" idarəsi.

Tək nüsxəsi 1 rublədir.

Birinci sənəyi-dəvamiyyəsi.

AZƏRBAYCAN

Türk və İslamlığa müfid məqalələrə

"Azərbaycan" səhifələri açıqdır.

Dərc olunmayan övraq iadə edilməz.

Abunə şəraiti: Yanvarın 1-dək

Gəncədə 30 rublə, aylığı 8 rublə;

başqa yerlər üçün

40 rublə, aylığı 10 rublə.

**GƏNCƏ,
25 Sentyabr 1918**

Azərbaycan Hökuməti üç ayı Gəncədə keçirdikdən sonra, öz paytaxtına köçür.

Bu gün Hökumətin keçmiş iqamətgahını tərk edərək, Gəncənin Azərbaycan ictimai hərəkəti tarixindəki roluna qısaca göz atmaq pis olmaz. Çətin sınaqlar dövründə Gəncə, taleyin hökmüylə mərkəz olmuş, müstəqil Azərbaycan ideyası ilk dəfə burada yaranmış, Azərbaycan Hökumətinin qurulmasıyla bu ideya burada həyata keçirilmişdir. Ümumrusiya inqilabının bütün mərhələlərində Gəncə ziyalıları müsəlmanların siyasi həyatında görkəmli rol oynamış, Gəncə şəhəri milli həyatın ən vacib hadisələrinin meydana çıxdığı bir mənbə olmuşdur.

Rus inqilabı bütün müsəlman mərkəzlərini bolşevik dalğasıyla əhatə etdikdə, müsəlmanların taleyinə yad ünsürlər hakim olaraq, onları zorakılığa məruz qoyduqda və milli məniliklərini əzdikdə, Gəncə, müsəlmanların yeganə mədəni-siyasi bazası olaraq qaldı. Cəbhədən axın-axın gələn düşmən fərarilərindən və Bakı istiqamətindən gələn bolşevizmdən doğma yurdları məhdud imkanlarla müdafiə etməyə məhz Gəncədən başlandı. Osmanlı İmperiyasının övladları Azərbaycan dövlətçiliyinin doğulduğu bu yerə – millətimizin köməyinə gələndə qədər təslim olmamaq və o bazanı qoruyub saxlamaq, Gəncə və onun rəhbərlərinə böyük səylər və vəsaitlər hesabına başa gəlmişdir.

Gəncənin və onun rəhbər ziyalılarınin rolu, Azərbaycan dövlətçiliyi tarixində ən parlaq səhifələri tutacaqdır. Ölkə, öz siyasi həyatının yeni bir erasına qədəm qoyarkən, millətin ictimai və siyasi inkişafı baxımından ən əlverişli zəminə Gəncədə tapacaqdır və ümid edirik ki, Gəncə ziyalıları böyük ümumxalq işini yenə əvvəlki kimi müvafiqəyyətlə davam etdirəcəklər. Ümid edirik ki, Azərbaycan Hökuməti Gəncəni tərk edərək, zəngin quberniyasıyla birgə Gəncənin ictimai və iqtisadi həyatının yenə əvvəlki kimi sürətlə inkişaf etməsi üçün lazım gələn hər şeyi edəcəkdir.

TÜRKİYƏDƏ**Kabinetin yeni üzvləri**

Bu günlərdə Nazirlər Kabinetinə yeni üzvlər daxil olmuşdur:

İsmayıl Canbulat bəy – Daxili İşlər naziri;
Doktor Nazim bəy – Xalq Maarifi naziri;
Kamal bəy – Ərzaq naziri.

Yeni Daxili İşlər naziri daha əvvəl eyni nazirlikdə işləmiş, sonra Stokholma səfir olaraq göndərilmişdir. Doktor Nazim bəy və Kamal bəy "İttihad və Tərəqqi" partiyasının görkəmli üzvləridir və Türkiyədə baş tutan çevrilişdə çox böyük rol oynamışlar.

Son vaxtlarda ərzaq məsələsi Türkiyədə xüsusilə diqqət mərkəzinə gəlməkdədir.

* * *

"Atı" qəzeti türk ictimai rəyinin tələb etdiyi müharibə hədəflərini aşağıdakı kimi vermişdir:

1. Düşmən tərəfindən işğal edilən Suriya, Fələstin və Mesopotamiyanın Türkiyəyə qaytarılması.
2. Misirdə Türkiyənin hakimiyyətinin bərpası.
3. İngilislərin İrandan qovulması və İrandan müstəqilliyi.
4. Qara dəniz türk dənizi olmalı və Qara dəniz hövzəsindəki dövlətlər Türkiyənin himayəsi altına keçməlidir. Azərbaycan və Krım üçün Türkiyə şahzadələri, Gürcüstan üçün Almaniya şahzadəsi və Ermənistan üçün Avstriya Böyük Hersoqu ən yaxşı qəyyyəmlər ola bilər.
5. Bolqarıstan Şimali Dobrucanı ala bilər, ancaq Türkiyədən qoparıldığı torpaqları geri qaytarmalıdır. Konstansa və Dədəağac sərbəst limanlar olmalıdır.
6. Tripoli, Kirenaika və Dodekanes Sultana qaytarılmadan, Avstriya Şimali İtaliyanı boşaltmamalıdır.
7. Müttəfiqlərimiz eyni qayda ilə adaların, o cümlədən Kritin Türkiyəyə qaytarılmasını təminat altına almalıdır.
8. Türkiyəyə ərzaq göndərilməsi işi, Almaniya ərzaq göndərilməsi ilə eyni qaydada olmalıdır.

**GÜRCÜSTANIN
MÜSTƏQİLLİYİ**

Tiflis qəzetləri xəbər verir:

Gürcüstan Hökuməti Berlindən, A.İ.Çxenkelidən aşağıdakı məzmununda teleqram almışdır:

"6 sentyabrda Rusiya ilə Almaniyanın qarşılıqlı rati-fikasiyaları ilə müstəqilliyimizin tanınması faktı gerçəkləşmişdir. Təbrik edirik. Bizim qonşularımızın da eyni aqibəti paylaşması uğrunda göstərdiyin bütün səylər nəticəsiz qalmışdır."

saat 3-də başlamışdır. Evlərə, eləcə də mədənlərə ziyan dəyməmişdir. Rotşildin 4 sisterni yanmış, ancaq yanğının qarşısı sürətlə alınmışdır. Heç bir qırqın olmamışdır. Fürsətdən istifadə etməyə çalışan 50 müsəlman, Ali komanda heyətinin əmri ilə asılmış yaxud güllələnmişdir. Şəhər ələ keçirilməzdən əvvəl, ermənilər 80 gəmiylə dənizə qaçmış, fəqət ərzaq yoxluğu səbəbindən, qısa müddət sonra geri qayıtmaq məcburiyyətində qalmışlar.

"Qars" və "Ərdəhan" hərbi gəmiləri də dənizə çıxmış, fəqət qısa müddət sonra vasitəci göndərərək, onlara ərzaq verilməsini xahiş etmişlər. Bu xahişə, əsir rusları müvafiq sayda əsir türk lərlə dəyişdirmək şərtiylə razılıq verilmişdir. Gəmilərə ərzaq verildikdən sonra, onlar namalum istiqamətdə uzaqlaşmışlar. İngilis əsgərləri də gəmilərə minərək Ənzəliyə yola düşmüşlər. Ümumiyyətlə, haqiqi ingilislər 1200 nəfərdən çox deyilmiş, qalan kontingent sindhildəndən ibarətmis.

Nuri paşa Bakıdadır.

Bakının şimalındakı sahillər türklərin əlində deyil."

BAKIDA VƏZİYYƏT

Bakıdan təzəcə gələn məlumatlı şəxs, şəhərin Türk-Azərbaycan əsgərləri tərəfindən alınmazdan əvvəlki və alınıqdandan sonrakı vəziyyəti haqqında bunları demişdir:

Hücum o qədər ani və sürətli bir şəkildə başladı ki, şəhərin müdafiəçiləri 15 sentyabr keçən gecə panikaya qapılırlar, ancaq özlərini xilas etmək bərdə düşüncüldülər. İngilislər, uduzduqlarını görmüş olacaqlar ki, hamıdan əvvəl gəmilərə minərək qaçdılar. Onların ardınca, bütün bu həngəminin əsas baiskarları qaçdılar. Müsəlman əsgərlərinin kiçik bir dəstəsi gecə fədakarcasına döyüşərək şəhərə girdi. Əsas qüvvələr isə, dinc əhalinin küçə döyüşlərindən xəbərsiz gəlməsinə yol verməmək üçün, Ali komandanlığın tapşırığı ilə gecə döyüşü girmədi. Buna baxmayaraq, şəhərin müdafiəçilərinin qapıldıqları panika o qədər güclü idi ki, hətta bu kiçik dəstə qarşısında belə, dəniz istiqamətində çəkilməyə başladılar. Digər tərəfdən bu qorxaqlar, şəhərin dinc müsəlman əhalisinə ziyan vurmağı da yaddan çıxarmır, əllərinə düşəni güllələyir və bəzi müsəlman evlərini yandırırıdılar. Daşnaksaqan quldurları üçün xarakteristik olan bu vəşhşiklər (Ərzincan, Ərzurum və Qarsı yada salaqla), müəyyən çaxnaşmalara səbəb oldu, ancaq bu çaxnaşmaların qarşısı dərhal alındı, 100 nəfərə qədər qaraçı isə Türk Komandanlığı tərəfindən güllələndi yaxud asıldı. Nizam-intizam yaradıldı və sakitlik dərhal bərpə edildi. Təvəzükarlarla və qaraçılara qarşı amansız olan Nazim bəyin şəhər komendantı təyin edilməsinin də bunda böyük rolu var idi. Qarət edilən mallar geri alınaraq sahiblərinə qaytarıldı.

Kritik həddə çatan ərzaq problemi xeyli yüngürləşmişdir. Çörəyin qiyməti 20-22 rubldan 5 rublə qədər düşmüşdür. Şollar su kəmərinin fəaliyyəti yenidən bərpə edilmişdir. Şəhər idarəsi, başda idarənin rəhbəri F.İlyuşkin olmaqla, vəzifə başına çağırılmış, əskik idarə üzvlərinin yerinə müvafiq şəxslərin işə cəlb edilməsi səlahiyyəti idarəyə verilmiş və ərzaq işi də Şəhər İdarəsinin nəzarətinə tapşırılmışdır. Azərbaycan Hökumətinin qərarıylə, bütün idarələrə öz işlərinin başına qayıdaraq, fəaliyyətlərini davam etdirmək əmr edilmişdir.

Mədənlərdə də həyat öz qaydasına düşmüşdür. Mədənlərə heç bir ziyan dəyməmişdir.

"Açıq söz" qəzeti çıxmağa başlamışdır, "Kaspi" qəzeti də bu yaxınlarda çıxmağa başlayacaqdır. Baş Nazirin qəbulunda olan erməni nümayəndə heyətinə, "Şamaxı qaçqınlarına yardım komitəsi" təşkil etmək üçün icazə verilmişdir. Mühasirə müddətində bu qaçqınların vəziyyəti olduqca acınacaqlı idi. Mağazalar açıqdır. Fövqəladə vəziyyət elan edilmişdir və axşam saat 7-dən sonra küçəyə çıxmaq qadağandır.

Xəzər donanmasının komandiri Voskresenski şəhərdədir. O, Azərbaycanla donanma arasında sazişə gəlmək üçün Hökumətlə müzakirələr aparmaqdadır.

Ərzaq İdarəsinin binasında xeyli qənd və çay, eləcə də, müəyyən qədər un ehtiyatı tapılmışdır.

Xüləsə, Bakıda həyat normal axarına düşməyə başlamışdır.

**BAKININ ALINMASI
TİFLİS MƏTBUATINDA**

Bakının Türk-Azərbaycan orduları tərəfindən alınması faktına Tiflis mətbuatı əksərən rəğbətlə yanaşmamışdır. İfrat sol partiyaların orqanları olan "Trudovoye zname" (sosialist inqilabçılar) və "Borba" (sosialist-

demokratlar) bu barədə xüsusilə sərt çıxış etmişdir.

"Trudovoye zname" Türk-Azərbaycan ordularını "qaranlıq güclər" adlandıır, "Borba" qəzeti isə 169-cu nömrəsində bunları yazır:

"Bakının süqutunun acı xəbəri gəlib çatdı. Şəhərin müdafiəçilərinin qəhrəmanca müqaviməti, düşmənin sayca inanılmaz üstünlüyü qarşısında qırıldı. Türk əsgərlərinin sürüsü və Azərbaycan bandaları şəhərə soxuldular. Biz bu sətirləri yazarkən, bəlkə də Bakının küçələrində amansız qırğınlar gedir.

Qoy qəsbkarlar, Azərbaycan paşalarının öz paytaxtlarına çevirmək qərarına gəldikləri şəhəri tutduqdan sonra, qələbələrini öz bildikləri kimi qeyd etsinlər.

Hadisələrin siyasi qiymətinə biz hələ qayıdacağıq. Hələlik sadəcə bunu demək istəyirik: Bakının hakimləri keçmişdə hansı səhvlərə yol vermiş olursa-olsun, gələcək nəsillər üçün Bakının müdafiəsi, parçalara bölünən Rusiyanın utanc tarixindəki az sayda parlaq səhifədən biri olaraq qalacaqdır.

Qoy bu gün şəhər, qaliblərin ayaqları altında olsun. Onların təntənəli günləri gəlib keçəcəkdir.

Və o vaxt, Bakı önlərindəki qanlı meydanda həlak olanların boş yerə qurban getmədiyini anlaşılaçaqdır."

"Kavkazskoye slovo" (erməni burjuaziyasının orqanı) bir az ehtiyatlı çıxış edir. Onu, "Bakının dinc əhalisinin və qəhrəman müdafiəçilərinin" aqibəti maraqlandırır. Qəzet soruşur:

"Bizim o qədər çox qorxduğumuz dəhşət artıq baş vermiş, şəhər dağıntı və qırğına məruz qalmış, yoxsa şəhərin indiki hakimlərinin siyasi nəzakəti və insanpərvərlik duyğuları qalib gəlmiş və kədarli, sonradan düzəlməsi mümkün olmayan hadisələrin qarşısı alınmışdır?"

Bakı məsələsinin sülh şəraitində həllində imtina edən Türk-Azərbaycan Komandanlığının, lazımsız şərin qarşısını almaq üçün öz tərəfindən hər cür tədbiri gördüyü, şəhərə dağıntı və qırğınlara yol vermədiyini meydana çıxarsa – buna olan ümidimizi hələ itirmirik – Bakının süqutunun bütün digər nəticələrini nisbətən sükunətlə qarşılaya bilərik, çünki geri qalan məsələlər sonradan düzəlmə şeylərdir."

Sadəcə "Qruzıya" qəzeti (gürcü millətçilərinin orqanı) Bakının Azərbaycanın əlinə keçməsinə rəğbətlə qarşılaşmışdır. Qəzet yazır:

"Bu faktın böyük əhəmiyyət daşıdığı hamıya aydındır. Düşmən koalisiyanın Zaqafqaziya sərhədləri daxilindəki axırıncı dayağı – ingilislərin Zaqafqaziya xalqlarının taleyinə birbaşa müdaxilə edəcəklərinə dair əsaslı şayiə və ümidləri bu vaxta qədər dəstəkləyən və qidalandırən ingilis-rus qalası aradan qaldırılır. Artıq bu cür fikirlərə son qoyuldu və bütün Şərqi ən böyük sənaye mərkəzi indi, keçmiş Rusiyanın bütün ərazilərini yavaş-yavaş ələ keçirən, Almaniyanın lider olduğu koalisiyanın nəzarətinə keçir.

Bu fakt, öz növbəsində, həm bütövlükdə koalisiyanın maraqları, həm də xüsusilə olaraq Bakı nefti ilə qidalanan Gürcüstanın və bütün Zaqafqaziyanın təxirəsalınmaz və vacib ehtiyacları baxımından çox böyük iqtisadi əhəmiyyətə malikdir. Yanacaq – müasir həyatın qanıdır. Bu qanın düzgün dövr etməsi, normal dövlət orqanizmi üçün mütləq vacibdir."

YERLİ XRONİKA

Sosial Təminat və Səhiyyə nazirinin əmri ilə, xolera epidemiyasının qarşısını almaq üçün Bakı quberniyasının Göyçay qəsəbəsinə Gəncə quberniyası hakiminin köməkçisi doktor Kuznetsov, Gəncə uyezdidin Goranboy-Əhmədli kənd icmasına isə Gəncə uyezdi hakimi doktor Zeman ezam edilmişdir.

* * *

Avropa müharibəsinin əvvəlindən etibarən, bütün Zaqafqaziyanın sərhədləri daxilində müsəlmanlar və onların əmlakına təbii edilən zorakılığın araşdırılması məqsədi ilə qurulan Fövqəladə Təhqiqat Komissiyası, sədr Ə. b. Xasmməddov, üzvlər Novatski, Mixaylov, Şahmaliyev və Qutvillodan ibarət olan heyətlə 22 sentyabrda Kürdəmir stansiyasına getmişdir, oradan isə Şamaxı və Göyçayə gedəcəkdir.

* * *

Zülqədərovlar və Qarabəyovlərin əmlaklarının dağıdılması ilə əlaqədar olaraq ilk istintaqi aparmaq vəzifəsi Bakı nahiyə məhkəməsi üzvü P. A. Jukova tapşırılır.

* * *

İrəvan quberniyasından Qazax uyezdinə yeni bir qaçqın kütləsi hərəkət etməkdədir. Müsəlman qaçqınların vəziyyəti çox ağırdır. Təcili kömək lazımdır.

HÖKUMƏT ƏMRLƏRİ**Dövlət Müfəttişliyindən**

– Adam Bekiroviç Muxarski avqustun 1-dən Dövlət kontrolyoru [mufəttişi] yanında siparişat [xüsusi işlər] məmuru təyin olunur.

– Miralay [polkovnik] Ənvər bəy Trovanovski sentyabrın 20-dən Dövlət Müfəttişliyi İdarəsinin müvəqqəti katibi təyin olunur.

Dövlət müfəttişi əvəzindən
Maliyyə naziri: Ə. b. Əmircanov.

Maarif Nəzarətindən

– Məhəmmədbağır bəy Saleh bəy oğlu Şeyxzaman-za 22-dən Maarif Nəzarətində maaşsız xüsusi siparişat məmuru təyin olunur.

– Keçmişdə Bakı Fəhlə Vəkilləri Şurasının İcraiyyə Komitəsinin olub da, indi dövlət ixtiyarına keçən, Bakıda Parapet yanındakı mətbəəxananı idarə etmək üçün Oruc Orucov sentyabrın 22-dən Maarif Nəzarəti tərəfindən vəkil təyin olunur.

Maarif naziri: N. Yusifbəyov

Ədliyyə Nəzarətindən

– Azad edilirlər:

Gəncə nahiyə məhkəməsi prokurorunun köməkçisi Vasili Aleksandroviç Nekleyevič – vəzifəsindən və ümumiyyətlə xidmətdən, 5 avqust 1918-ci ildən;

Gəncə nahiyə məhkəməsi prokurorunun köməkçisi İlya İvanoviç Varşavski – vəzifəsindən və ümumiyyətlə xidmətdən, 10 iyul 1918-ci ildən;

Gəncə nahiyə məhkəməsi prokurorunun köməkçisi Dmitri Mixayloviç Çxatarəvili – vəzifəsindən və ümumiyyətlə xidmətdən, 27 avqust 1918-ci ildən, hər üçü Hökumətin 24 iyul 1918-ci il tarixli qərarı əsasında;

Şamaxı sülh məhkəməsi hakiminin köməkçisi Vladimir Vasilyevič Davidovski – vəzifəsindən və ümumiyyətlə xidmətdən, 1 iyul 1918-ci ildən, Hökumətin 24 iyul 1918-ci il tarixli qərarı əsasında;

Zəngəzur şöbəsi sülh hakiminin köməkçisi, Zəngəzur istintaq sahəsinin müdiri Aleksey Aleksandroviç Oçkurov – vəzifəsindən və ümumiyyətlə xidmətdən, öz xahişi əsasında.

– Təyin edilirlər:

Nuxu sülh şöbəsinin katibi Mustafa bəy Fərzəlibəyov – Şamaxı sülh şöbəsi hakiminin köməkçisi, Şamaxı sülh sahəsinin müdiri;

Nuxu sülh şöbəsinin hakimi Möhüddin bəy Şahmaliyev – Gəncə nahiyə məhkəməsində xüsusilə mühüm işlər üzrə məhkəmə müstəntiqi;

Nuxu sülh şöbəsinin sülh vasitəçisi Şirəli bəy Əmircanov – Nuxu sülh şöbəsinin hakimi.

Ədliyyə naziri əvəzi: [Teymur bəy] Makinski.

**BAKININ ALINMASI
HAQQINDA**

Bakıya sərnişin nəqliyyəti hələlik işləmir. Sərnişin qatarları sadəcə Kürdəmirə qədər gedir. Türk-Azərbaycan ordusu üçün hər gün 10-15 vaqon ərzaq göndərilir. 22 sentyabrda etibarən xüsusi yüklərin, əsasən çörək və kartofun daşınmasına da başlanmışdır. Hər gün 2-3 vaqon yüklənməkdədir.

* * *

Gürcüstandakı Avstriya-Macaristan nümayəndə heyətinin rəhbəri Baron fon Frankelşteyn Azərbaycanın Gürcüstan Hökuməti yanındakı diplomatik nümayəndəsi M.Y.Cəfərovu ziyarət etmiş və Bakının Türk-Azərbaycan əsgərləri tərəfindən alınması münasibəti ilə onu şəxsən təbrik etmişdir.

* * *

M.Y.Cəfərov yenə eyni münasibətlə, Gürcüstan Cümhuriyyətinin Baş Naziri N. N. Jordaniyanın, Xarici İşlər naziri N.V.Ramişvilinin, Nəqliyyat naziri cənab Lordkipanidzenin və eləcə də Birləşmiş Dağlılar İttifaqının sədri T. Çermoyevin təbriklərini qəbul etmişdir.

* * *

Osmanlı Şərq Orduları Komandanı Xəlil paşa 19 sentyabrda xüsusi qatarla Tiflisə gəlmişdir. Xəlil paşa, onu müşayiət edənlərlə birgə, 20 sentyabrda Aleksandropola yola düşmüşdür.

* * *

Azərbaycanın diplomatik nümayəndəsi M.Y.Cəfərov, "Kavkazskoye slovo" qəzetinin müxbiri ilə söhbətində bunları demişdir:

"Bakıya teleqraf əlaqəsi hələ açılmadığından, Hökumətdən heç bir rəsmi xəbər alınmamışdır. Fəqət çox etibarlı xüsusi mənbələrdən, bəzi tafferruatlar haqqında məlumat alınmışdır. Bakıya hücum 14 sentyabrda, səhər

«AZƏRBAYCAN» qəzetinin 1918-ci il 25 sentyabr (Çərşənbə günü) tarixli IV nömrəsinin ADA Universitetinin dəstəyi ilə transliterasiyası

KRIMDA

Ukrayna ilə Krım arasındakı qarşılıqlı münasibətlərdə gözənilən dəyişikliklə əlaqədar olaraq, Krım Nazirliyi tam həyətdə hakimiyyətdən çəkilir. Keçmiş Dövlət Duması üzvünün sədrliyi ilə yeni bir Nazirliyin qurulması ehtimal edilir. Rəsmi xəbərlərə görə, Simferopolda Krım Hökumətinin nümayəndələri ilə Kiyevdən gələn əlman heyətinin görüşü baş tutmuşdur. Yaxın vaxtda Krımla Ukrayna Hökuməti arasında müzakirələr başlayacaqdır.

“Kiyevskaya misl” in verdiyi məlumata görə, iyul ayında Don vilayətindən Ukrayna və Krıma 25 milyon rubl dəyərində mal aparılmışdır.

TÜRKÜSTANDA

“İzvestiya” qəzeti “Taşkentskaya qazeta”ya əsasən xəbər verir ki, əvvəllər zəngin olan Xivə indi quldur dəstələri tərəfindən tamamilə qarət edilmişdir. Aleksandrovska Xivədən gəlmiş çoxlu qaçqın var.

Qazetlər Türküstandakı vəziyyət barədə xəbər verir ki, Mərv Sovet qoşunları tərəfindən tutulmuşdur. Səmərqənd yaxınlığında ingilislərin və ağqvardiyaçıların əsas düşərgəsi yerləşir və orada döyüşlər gedir. Şirvan yaxınlığında 1000 ingilis var, onların çoxu İrən və Əfqanıstandan gətirilən sindhilərdir. Ordular hərəkətə hazır vəziyyətdədir. Türküstanda xalq tamamilə Sovet Hökumətinin tərəfindədir, hətta Buxara əmiri belə bolşevikləri dəstəkləyir və bolşevik komissarı əmir üzərində böyük nüfuz malikdir. Bəylər əmirə itaət etməkdən boyun qaçırdıqları üçün əmir Sovet Hökuməti ilə razılığa gəlmək məcburiyyətində qalır.

YERİ GƏLMİŞKƏN

“Azərbaycan”ın birinci nömrəsində, Avropa müharibəsinin əvvəlindən etibarən Zaqafqaziyanın müsəlman xalqının məruz qaldığı zorakılıqların araşdırılması və bu əhaliyə vurulan ziyanın ölçüsünün müəyyən-ləşdirilməsi üçün Fövqəladə Təhqiqat Komissiyasının yaradılması haqqında Azərbaycan Cümhuriyyəti Höku-mətinin qərarı çap edilmişdir. Qəzetin eyni nömrəsində xəbər verilir ki, İravan quberniyası müsəlmanlarınin vəziyyəti təsəvvür edilməyəcək dərəcədə ağırdır: cari ilin aprel ayının axırına qədər dağıdılan müsəlman kəndlərinin sayı 199-a çatmışdır, bu kəndlərin əhalisi olan 135 min nəfər isə ermənilər tərəfindən qətl edilmiş və aqlıq-dan ölmüş, qismən də türk əsgərlərinin nəzarətində olan yerlərə qaçmışdır.

Zaqafqaziya vəziyyətdən xəbərsiz olan hər hansı bir oxucu, bu sətirləri oxuyarkən heyrət edə bilər. Mətbuatda, xüsusilə də xarici mətbuatda sistemətilik bir şəkildə hər gün elan edildirdi ki, müsəlmanlar məzlum və müdafiəsiz xristian xalq – ermənilər üzərində zorakılıq edirlər, fəqət indi birdən-birə meydana çıxır ki, müsəlmanlar ermənilər üzərində zorakılığa yol verməmiş, bunun tərsi olmuşdur.

Zaqafqaziya xalqlarının həyatına bələd olmayanlar üçün bu hadisələr heç bir xüsusi məna kəsb etmir və ermənilərin siyasi həyatında rəhbər rolunu oynayan “Daşnaksutyun” partiyasının Zaqafqaziya müsəlmanları barəsində güddüyü siyasətin məntiqli bir nəticəsidir. “Daşnaksutyun”un Zaqafqaziya müsəlmanları barəsində siyasəti həmişə açıq-aşkar düşməncə və aqressiv olmuşdur.

“Bu günə qədər sahib olduğumuz sosial-mənəvi dəyərlər öylə bir şəkildə idi ki, qoşunlarımız olan müsəlmanlardan ayrı, qapalı bir həyat yaşayırdıq və öz aramızda dostluq, yaxın qonşuluq əlaqələrini qurmağa çalışmırıd. Ziyalılarımız, xüsusən də bizim milli siyasətimizin başında dayananlar, xalqımızın içində, kütlənin arasında türklərə, müsəlman xalqlara düşməncə münasibət yaratmaq üçün çox say göstərmiş, onlara münasibətdə aqressiv siyasət güdmüşdür.”

Bu sətirləri tanımış erməni qəzeti “Mşək” özünün pasxa nömrəsində yazmışdır.

Bu, bizim də fikirlərimizi təsdiq edən, olduqca qiymətli bir etirafdır.

Zaqafqaziyanın müsəlman xalqına qarşı aqressiv siyasət güdmək, onunla düşmən olmaq üçün ermənilərin nə kimi əsasları var idi? Bəlkə, bu diyarın iqtisadi həyatın-

da müsəlmanların lider rolunda olması, onların iqtisadi üstünlüyü, dənizdən-dənizə Böyük Ermənistanın qurulmasına mane olmaq cəhdləri? Qətiyyəv yox. Erməni xalqı çoxdan bəridir ki, rus çarlarının xüsusi fərmanından istifadə edirdi. Bu, başa düşülən idi. Müsəlman Şərqi üzərinə hücumu keçərkən çarizm, erməniləri öz təbii müttəfiqlər olaraq görürdü. Rus himayəsi altında ermənilər iqtisadi cəhətdən böyüyür, mədəni baxımdan möhkəmlənir, təşkilatlanırdılar. Özlərini kifayət qədər güclü hiss etdikdə, daşnaksaqanlar nəzərlərini Türkiyə Ermənistanına çevirdilər və Türkiyə ermənilərinin müstəqilliyinə nail olmaq məqsədi ilə onlara aktiv bir şəkildə kömək etməyə başladılar. Avropa dövlətləri “xristian əhəlinin qorunması” bəhanəsi ilə Türkiyənin daxili işlərinə qarışdığından, ermənilər öz məqsədlərinə asanlıqla çatırdılar. Türklərə qarşı bu zəmində yaranan əsaslıqda müsəlmanlarına da şamil edildi. İrəvan, Gəncə xanlıqlarının və digər xanlıqların Rusiya İmperiyasına birləşdirilməsindən sonra, Zaqafqaziya müsəlmanları siyasi səbəblərdən bərabər hüquqlu vətəndaş statusu qazanma bilməmişdilər. Müsəlmanlara tətbii edilən hüquqi məhdudiyyətlər çox yaxşı məlumdur və bu barədə geniş danışmağa dəyməz. Digər tərəfdən, müsəlmanlar arasında maariflənmənin yayılması da mümkün olan bütün vasitələrlə əngəllənirdi. Müsəlmanlar arasında hər cür təşkilatlanma, hətta maarifçilik fəaliyyəti cəhdləri separatizm və panislamizm təzahürləri kimi qiymətləndirilirdi ki, həmin o daşnaksaqanların bu işdə rolu ə deyildi. İqtisadi cəhətdən zəif, sıxışdırılmış, ikinci sort vətəndaş olan və kəfi dərəcədə intellektual gücə də malik olmayan Zaqafqaziya müsəlmanları, bu diyarın həyatında heç bir rol oynamırdılar və ermənilərin Böyük Ermənistan qurmaq xülyasına həyata keçirmək cəhdlərinə, istəşələr belə, mane ola bilməzdilər.

Türkiyənin, Avropa müharibəsində iştirak etmək qərarını daşnaksaqanlar öz xülyalarını yaxın vaxtda həyata keçirmək fürsəti kimi qiymətləndirirdilər. Fəqət Böyük Ermənistanın yaradılması üçün, etnik baxımdan “təmiz” bir ərazinin yaradılması lazım idi. Və böyləliklə, əvvəlcə Qars şəhərində və vilayətində, sonra rusların Anadolu torpaqlarının dərnlilərinə, dəniz irəliləməsi ilə Türkiyənin digər yerlərində də müsəlman əhaliyə zülmər başladı. Ermənilərin Ərzincan, Ərzurum, Qars və digər yerlərdə törətdikləri, bu yerlərə doğru hərəkət edən türk əsgərlərinin şahid olduqları vəhşiliklərə baxaraq, bu zülmərin xarakterini və ölçüsünü haqqında bir təsəvvürə malik olmaq mümkündür.

Rus ordusunun çəkilməsi ilə ermənilərin ayaqları altında torpaq qaçdıqda, daşnaksaqanların Zaqafqaziya müsəlmanları barəsindəki siyasətini nəzərdən keçirəcəkləri, onlarla mehriban qonşuluq əlaqələri yaratmağa çalışacağıları gözlənilə bilirdi. Bunun yerinə, onlar, əvvəlki siyasətlərini davam etdirirlər. Ruslar getdi, fəqət ingilislər əl uzatsan çatacaq məsafədədir. Erməni hərbi birlikləri cəbhəyə getmək yerinə, İrəvan quberniyasının sərhədlərində qalır və yüzlərcə müsəlman kəndini top atəşləri ilə dağıdır. Yeri gəlmişkən, zorla boşaldılan ərazilərə qaçqın ermənilər yerləşdirilir. Böyük bir uyezdi olan Sürməli uyezdi müsəlmanlardan təmizləndir. Naxçıvan şəhəri dağıdır. Bakı şəhərində, öz dəhşətinə görə bu günə qədər məlum olanların hamısını geridə qoyan, böyük bir müsəlman qırğını baş verir. Partiya mənsubiyyətinə və sosial vəziyyətinə fərq qoyulmadan 6 mindən çox müsəlman öldürülür, uşaqlar və qadınlar qətl edilir, bütöv məhəllələr yandırılır. Şamaxı uyezində “cazalandırıcı” dəstələr göndərilir, Şamaxı şəhəri və onlarla kənd oddan və qılncından keçirilir, əhalisi qırılır. Eyni zorakılıqlar Bakı quberniyasının başqa yerlərində də baş verir. Bütün bunlarla eyni vaxtda, daşnaksaqanlar dünyanın hər yerinə ermənilərin müsəlmanlar tərəfindən qətl edildikləri barədə teleqramlar göndərilir. Hətta son anda, cənab Gegeçkorı və Ko ucbatından öz hərbi qüvvələrini yaratmağa imkan tapmayan Zaqafqaziya müsəlmanlarının müdafiəsinə onları qardaşları olan türklər gəldikdə belə, daşnaksaqanlar çilgini bir korluqla, heç cürə sakitləşə bilmirdilər. Hələ onu demirik ki, Azərbaycanı öz paytaxtından – Bakıdan məhrum etmək üçün əllərindən gələni etmişdilər. Azərbaycana məxsus olduğu ermənilərin heç bir siyasi xadimi tərəfindən şübhə altına alınmayan torpaqlarda “Qarabağ (Şuşa) Respublikası”nı qurur, Azərbaycanın mübahisə predmeti olmayan digər torpaqlarına qarşı da iddialər irəli sürür və bu iddialərin bəzi əməli işlərə möhkəmləndirirdilər. Silah gəzdirməyə gücü çatmayan ermənilər səfərbər edilər və müəyyən məntəqələrdə toplaşdırılaraq ki, türklər Bakı önərində müvəf-

fəqiyyəv qazana bilməsələr, müsəlman əhəlinin üstünə hücumu keçsinlər.

Daşnaksaqanların əsas iddia obyektini olan Bakını itirdikləri və qədim müsəlman xanlığının mərkəzi olan İrəvan şəhərinin – müsəlmanlardan tamamilə “təmizlənməmişdir” – ürək ağrısı ilə ermənilərə güzəştə gedildiği indiki vaxtda, daşnaksaqanlar – onlar üçün nə qədər çətin olsa da – Zaqafqaziya müsəlmanları ilə düşmənçiliklərini unutmalı, müsəlmanlarla mehriban qonşuluq əlaqələri yaratmağa çalışmalı, iki qonşu xalq arasında narazılığa səbəb ola biləcək bütün hərəkətlərdən uzaq durmalıdır. Bu iki xalqın bir çox ortaq marağı var və son vaxtların kədərli hadisələrinin açdığı yarıları sağaltmaq üçün hər ikisi də xeyli say göstərməlidir.

T. M.

YERİNİ BULMUŞ ARZULAR

Əvət, bu gün Azərbaycan sərbəst, fəqət fikrən və ruhən türk olaraq sərbəst bulunur.

1811 sənəlinə qədər müstəqil yaşamaqda olan Bakı, Şirvan, Qarabağ, Şəki, Gəncə, İrəvan xanlıqları artıq şimaldan cənuba tərəf irəliləməkdə olan rusların əsakir-ihtilakarənəsi [istilaçı orduları] qarşısında birər-birər süqut etməyə başlayırdı. Təkrar Bakını indiki düşmənlərləndən xilas etmək üçün türklüyün hamiyəzəmi [ən böyük himayəçisi] bulunan və yeganə müstəqil yaşayın Osmanlı qardaşlarımız bu gün qardaşlıq əlini biz Azərbaycan türklərinə uzatmışlardır. Yenə Azərbaycanın sərbəst fikirli qəhrəman övladları əslrərcə bundan əvvəl açılmış tarixlərinin səhifələrinə təkrar bir qaç dəna şən və şərəf səhifələri əlavə etmək uğrunda çalışırlar. Bu münasibətlə “Azərbaycan” qəzetəsi qərelərinə [oxucularına] Azərbaycan türklərinin kəndi istiqaliliyyətləri uğrunda keçmişdə nə qədər fədakarlıq ibraz etmiş [göstərmiş] olduqlarını göstərən bir qaç tarixi misal ərz etməyi münasib gördüm.

1721 sənəsinə qədər həməvən sükunət içərisində yaşamaqda olan Qafqaziya ilk ixtial qılğıcmları bu vaxtlarda Dağıstanın bəyi bulunan Davudun İrən şahına qarşı qiyam etməsi ilə atılmış oldu. Zira mumaileyh [adı çəkilən şəxs] o vaxtlar İrana tabe bulunan Şamaxı xanlığına girmiş və orada tələf etdiyi bir çoxları arasında rus tacirlərindən də bir çoxunu tələf etmişdi. Bundan son dərəcə qorxuya və həyəcana düşmüş olan şah, Rusiya çarı bulunan Petronun şiddəti-qeyzini təskinə [qəzəbinin şiddətini azaltmağa] çalışaraq, kəndisinə bir çox hədiyyə və imtiyazlar vermişdi. Böyləcə, xarici düşməndən kəndisini saxlaya bilməşsə də, fəqət İrənin daxili bir qaç sənələr ehtirasat əlovlarına qapılmışdı. 1722 sənələrində, İrən taxtının qəsibi bulunan [İrən taxtını qəsb edən] Şah Hüseynin taxtından süqutuna və məşru [qanuni] olan haqqı-hökmdarisini [hökmədlərə haqqını] istirdad etməsində [geri almasında] Təhməsibi-Saniyə [II Təhməsibə] müavinəti-feiliiyyədə [əməli yardımında] bulunmağı vəsilə ittixaz edərək [bəhanə göstərərək], Dəli Petro kəndi əsakirini [əsgərlərini] Terek vadilərinə və Dağıstan sövq etmişdi. Bu səyədə İrən taxtına cülus etməsi olan Şah Təhməsib mükafat olaraq Dərbənd və Bakı şəhərlərini, Xəzər dənizi sahillərindəki bütün əraziyi-aidəsi ilə [əlaqədar ərazilərlə] ilk dəfə və əbədi olaraq Dəli Petronun təhti-idarəsində [hakimiiyyəti altına] tərki edirdi. Bu o qədər ağılsızcasına və xaininə bir hərəkət idi ki, şah kəndisi dəxi bunun fərqinə vardı, fəqət artıq iş olub bitmişdi. Şahın bu hərəkəti İrən və xüsusilə Bakı və Dərbənd şəhərləri əhalisini son dərəcə hiddətləndirmişdi. Bu arada İrən sərdarı bulunan Nadir Əfşarı bir səfər əsnasında əhəli və əsakir [əsgərlər] hökmədlərə ittixab etmişlər [seçmişlər] və bir müharibə sonunda 1735-də Gəncədə yapılan bir müahidə müəvciinə [səzişə uyğun olaraq] Rusiya Bakıdan və Dərbənddən sərfinəzər edirdi [vaz keçirdi]. Bu hal bir qədər davam etdi. Fəqət 1795-də Gürcüstanı iranılardan xilas etmək üçün göndərilən Rusiya əsakiri bir tərəfdən Tiflisə girir və digər tərəfdən general Zubov Xəzər dənizi sahilləri ilə və general Bulqakov isə dağ yolları ilə Dərbəndə tərəf irəliləyirdi. Təbii idi ki, kiçik Dərbənd şəhəri kəndi başına rusları dəf etməmmayəcəkdə. Şəhər az sürən, fəqət qəhrəmananə bir müdafiədən sonra süqut etdi. Bunu mütəəqib də [bunun ardınca da] Quba və Bakı qalaları işğal olundu. Sonralar Bakı, Gəncə, Şəki, Qarabağ və Şirvan xanlıqları 1803-1806 sənələri zərfində mütəəddid dəfələr [bir neçə dəfə] ruslara qarşı qiyam ilə təkrar istiqaliliyyətlərini istirdad

etməyə [geri almağa] qalxmışlarsa da, fəqət pək qanlı qarışma dövrləri keçirdikdən sonra, nəticədə nisbət qəbul edəmməyəcək dərəcədə qüvvətli olan rus əsgərləri tərəfindən şiddətlərlə yatışdırılmışdı. Fəqət pək zahiri olan bu əsayiş çox sürmədi. Rusların məmləkətlərinə gəlib yerləşmələrin[i] çəkkəmməyən Qafqaziyanın cəngavər oğulları kəndi hürriyyətlərini məmləkətləriniin yüksək səhifələrində [dağ zirvələrində] mühafizə etməyə qərar vermişlər və oralarına çəkilərkə fərsət bəkləyirdilər. Bu aralıq bir az sükunət olmuş [sükunət tapmış] Qafqaziya 1808 sənələrində Rusiya ilə Türkiyə arasında başlayan müharibə dolayısıyla təkrar ixtial atəşləri içərisində yanırı. Xüsusilə o zaman ruslardan qeyri-məmmnun müəhəyyəv [qeyri-məmmnun və həyəcanlanmış] bulunan Qarabağ mahalında əsayiş pozulmamasına diqqət etmək rusların ən müqətdər və ən atəşin bir əsgəri olan kapitan Kotlyarevskinin yədi-iqtidarına [müqətdər əlinə] buraxılmışdı. Mumaileyh [adı çəkilən şəxs] ittixaz etdiyi tədabiri-şədidə [gördüyü sərt tədbirlər] sayəsində sükunətin mühafizəsinə bir qədər müvəfəq oldusa da, fəqət 1811-də birdən-birə Qarabağın hər guşəsinə şurüş və qələyan [qovğa və qalmaqal] bürdü. Bu isə bu dəfə miralay [polkovnik] rütbəsi əlmiş olan Kotlyarevskinin hiddətini mövcib [hiddətine səbəb] olduğundan, insaniyyəvə müğayir [zidd] pək qanlı və vəhşi bir surətdə bu qiyamı yatışdırı. Qafqaziya müsəlmanları kəndilərindən pək ziyadə qüvvətli olan ruslarla bu qədər sənə qarışma nəticəsində büsbütün yorğun düşmüşlər və məmləkət də başdan-başə bir xarəbazar halına gəlmişdi.

İştə bu işyanlar, bu qiyamlar və Qafqaziya xanlıqlarının, bəylilərinin hər bir fərsətdən istifadə edərək qələyanları bu yerlərin heç bir vaxt tamamilə bir rus məmləkəti olmağa müstəqil [uyğun] olmadıqını sərəhətən [açıqca] göstərəcəkdir. Əhəli heç bir vaxt ruslara tərəfdar olammas bir haləti-ruhiyyəvə buluna gəlmişlərdir. Demək Qafqaziya müsəlmanlarının bu vaxta qədər sükut etmələri yalnız rusların keçmişdə kəndilərinə qarşı istemal etdikləri şiddət və vəhşətlərini tamamilə unutmadiqlarından irəli gəlir. Fəqət şimdi artıq sabiq Rusiyanın şövktə və əzəmətindən əsər belə qalmamış. Şimdi artıq daimi bir şiddət və təzyiq səbəbilə qəblərinin ən dərən, ən müqəddəs guşələrində oxşayaraq bəslədikləri milliyyəv hislərinə pək yüksəkədən coşqun və daşqın fəryadlarla ələmə qarşı söyləməyə imkan bulmuşlardır. İştə bu haləti-ruhiyyəvə ilə yaşamaqda olduqlarından və bu dəfə İrən artıq süqut etmək üzrə bulunduğunu gördüklərindən, nöqtəyi-təvəccöhləri yalnız Boğazlarda, İstanbula bulunurdu. Bu gün Osmanlı türklərinin Qafqaziya gəlib çımalarını Azərbaycan türkləri arasında bu qədər çilgini, bu qədər dərən sevincilər qaldırdığı dəxi işbu haləti-ruhiyyəvənin nəticəsidir. Əcnəbi, xüsusilə Tiflisdə nəşr olunan məlum dəvair [dəirələrin] qəzetələrinin arə-sıra bizim türkləri qardeşcasına qəbul etdiyimizdən, bilməm kimlərə qarşı sanki xəyanət və nankorluq etmiş olduğumuz irəliyə sürərək, üzərimizə köpürərəkədən çirkəblər yazdırmaqdadırlar. Bunlar öylə kütəhbiri [bəsrətizi] və biçərləndirərk ki, bura türklərinin tarixi-mazilərinə [keçmiş tarixlərinə] nəzər-diqqətdən keçirmədən qələm yürütməkdədirlər. Böylərinə cavab verməyə belə təəvüz etməyiz. Onlar yalnız burada təqərrür etmiş [qərarlaşmış] hali-həyəvə çəkkəmmədiklərindən, hiddətlənərək sara [epilepsiya] xəstəliyinə düşər olanlar misali kəndilərini ələmə qarşı büsbütün güllünc bir vəziyyəvə qoyduqlarından, hallarına acırız. Bunlar bizi əslrərdən bəri göz yaşları ilə bəklədiyimiz qan və din qardaşlarımız olan türkləri – hissən belə olsun [hissi cəhətdən olsa belə] – qardeş namına yaxşı bir surətdə qəbul etmiş olduğumuzla ittihat etməməlidirlər. Zira onlar bizdən ruhüləqvam [qəvəmdaşlıq ruhu], hissiiyyati-milliiyyəvə [milli hislərə], hasilə, təbiətə müğayir ağılsızcasına bir fədakarlıqda bulunmaqlığını istəyirlər ki, bu, iqtidarımızın fəvqündə olduğundan bunu yapammayız.

Abidin

Qəzetəməz bu gündən Bakıya köçdüyünə binaən hər bir siparişət [sifarişlər] üçün bundan sonra bu ünvanə müraciat etməli: Bakü, “Azərbaycan” qəzetəsi idarəsi.

İdarədən

TRANSLİTERASIYA İLƏ BAĞLI QEYD VƏ ŞƏRHİLƏR

Cümhuriyyətinin hərbi dəniz donanmasının tərkibinə daxil edilmişdir. Bolşevik işğalından sonra adları dəyişdirilən gəmilər Sovet donanmasında xidmətə davam etmişdir. Qayıqlara “Qars” və “Ərdahan” adlarının verilməsinə gəldikdə isə, qeyd etmək lazımdır ki, Qars və Ərdahan vilayətləri 1878-ci ildə Rusiya İmperiyası tərəfindən işğal edilmiş və 1918-ci ilə qədər bu dövlətin tərkibində qalmışdır.

Bakıda vəziyyət

səh. 29. “...Ali komandanlığın tapşırığı ilə...”. Türk Ordusu komandanlığı nəzərdə tutulur. Qəzədə “E. İlyuşkin” kimi verilən şəxs bir müddət müvafiqi olaraq Bakı Bələdiyyə İdarəsinin sədri vəzifəsini icra edən Pyotr Fyodoroviç İlyuşkin olmuşdur. səh. 30. “Xəzər donanmasının komandiri...”: Rusiyanın Xəzər dənizindəki hərbi donanması nəzərdə tutulur.

Bakının alınması Tiflis mətbuatında

səh. 30. “İfrat sol partiyaların orqanları olan “Trudovoye znanya” (sosialist inqilabçılar) və “Borba” (sosial-demokratlar)...”: burada müvafiqi olaraq Rusiya Sosialist İnkilabçılar Partiyası və Rusiya Sosial-Demokrat Fəhlə Partiyası nəzərdə tutulur.

Türkiyədə

səh. 33. “...Gürcüstan üçün Almaniyə şahzadəsi və Ermənistan üçün Avstriya Böyük Hersoqu an yaxşı qoyunlar ola bilər...”: Burada söhbət müvafiqi olaraq Almaniyə

vəliəhd şahzadəsi Fridrix Vilhelmdən və Avstriya-Macaristan Böyük Hersoqu Peter Ferdinandan gedir.

“Tripoli, Kirenaika və Dodekanes Sultana qaytarılmadan...”: söhbət Osmanlı sultanı VI Məhməddən gedir.

“Müttəfiqlərimiz eyni qayda ilə adalarını...”: Söhbət Dodekanes arxipelaqından gedir.

Krım

səh. 33. “Keçmiş Dövlət Duması üzvünün sədrliyi ilə yeni bir Nazirliyin qurulması ehtimal edilir...”: Burada söhbət, keçmiş Dövlət Duması üzvü Solomon Samoylovici Krımın sədrliyi altında qurulacaq İkinci Krım Regional Hökumətindən gedir. səh. 33-34. “...Krım Nazirliyi tam həyətdə hakimiyyətdən çəkilir... Simferopolda Krım hökumətinin nümayəndələri ilə...”: hər iki cümlədə Birinci Krım Regional Hökuməti nəzərdə tutulur.

Türküstanda

səh. 34. “...hətta Buxara əmiri belə...”: Burada söhbət sonuncu Buxara əmiri Seyid Alim xandan gedir.

Yerini bulmuş arzular

səh. 37. “1721 sənəsinə qədər həməvən sükunət içərisində yaşamaqda olan Qafqaziya ilk ixtial qılğıcmları bu vaxtlarda Dağıstanın bəyi bulunan Davudun İrən şahına qarşı qiyam etməsi ilə...”: “1721” yerinə qəzədə səhvən “1712” getmişdir. Burada Səfəvi şahı Sultan Hüseyn nəzərdə tutulur.

“Azərbaycan” qəzetinin 4-cü nömrəsi, bir səhifəsi Azərbaycan, üç səhifəsi rus dilində olmaqla, cəmi 4 səhifə həcmində çap edilmişdir. Burada, Azərbaycan dilində çapa gedən səhifənin transliterasiyası və rusdilli səhifələrin tərcüməsi təqdim olunur. Rusdilli səhifələrdəki bəzi materiallar (əlanlar, 27, 29 və 30 iyul 1918-ci il tarixli Hökumət qəraradları) daha sonra qəzetin Azərbaycan dilində çap edilən versiyasının müxtəlif nömrələrinə daxil edildiyindən, bu nömrədən çıxarıldı.

səh. 27. Qəzetin nəşr tarixi səhvən “7 zilhicca” kimi getmişdir, “18 zilhicca” olmuşdur: “Dərc olunan belə gətməz” (Çap edilməyən materiallar qaytarılmır.) Qəzədə səhvən yazılmışdır: “Dərc olunmayan övrəq dərc olunmaz.”

Maarif Nəzarətindən

səh. 27. “Keçmişdə Bakı Fəhlə Vəkilləri Şurasının...”: burada söhbət Bakı Sovetindən (Bakı Fəhlə Deputatları Soveti) gedir.

“...Bakıda Parapet yanındakı mətbəəxananı...”: burada söhbət Orucov Qardaşları mətbəəsinəndə gedir. Bakı Soveti, “milliləşdirmək” adı altında mətbəəni bağlamışdı.

Bakının alınması haqqında

səh. 28. “Fərsətdən istifadə etməyə çalışın 50 müsəlman, Ali komanda heyətinin əmri ilə...”: Türk Ordusu komandanlığı nəzərdə tutulur.

səh. 29. “Qars” və “Ərdahan” kanoner qayıqları Rusiya İmperiyasının Xəzər donanmasını gücləndirmək məqsədi ilə 1909-cu ildə Sankt-Peterburqda inşa edilmiş, 1911-ci ildə Xəzər dənizinə gətirilmişdir. Bu gəmilər 1919-cu ilin avqustundan Azərbaycan